

A pragmatizmus útja a pokolba

„...nékem mindegy, akár Fél Istennek, akár ördögnek tartassék Napóleon. Azonban az csak tagadhatatlan, hogy ő általa a Gondviselés nagy dolgokat viszen véghez. Légyen ő áldás, légyen ő flagellum Dei, annyi csakugyan igaz, hogy ő nagy (nagyobb és jobb, még pedig mindég jobb és tisztább volt, mint Caesar)...”

Kazinczy Ferenc írta ezt egy levélben 1806 karácsonyán, Napóleon császárnak a poroszok felett aratott győzelmei és a Nagy-Britannia elleni kontinentális zárlat meghirdetése után.

96

„Nem te valál győző, hanem a kor/
lelke: szabadság,
Melynek zászlóit hordta dicső sereged.
A népek fényes csalatásba merülve/
imádtak,
S a szent emberiség sorsa kezébe/
került.
Ám te azt tündér kényednek alája/
vetted,
S az isteni pálmádat váltja tövis-/
koszorú.
Amely kéz felemelt, az ver most porba/
vizsontag;
Benned az emberiség ügye boszulva/
vagyon.”

Berzsenyi Dániel: *Napoleonhoz*, 1814-ben, Napóleon első száműzetése után és a Waterloohoz vezető vizsztatérése előtt.

„Bár csöndes sírban pihen nemzedékek óta NAPOLEON, mégis mindmáig úgy él a köztudatban,

mint valamely legyőzhetetlen, halhatatlan hős. Az ifjak szemében ő a tüneményes tettvágy megtestesülése. A férfi bámulva emlékszik még ma is mindent letörő akarataról, erélyéről. Arcképét, mint valami megvalósult ideált nézik a nők.”

Fodor Sándor. *Napoleon* könyvének ajánlója az *Új Idők* 1909. április 11-i számában.

A harmadik idézet jellemzi a rendszerváltás(ok) problémavilágából kiemelt, a romantika korszakának és minden korok romantika igényének, hősigényének megfelelő Napóleon-képet. Amikor azonban rendszerváltó korokban nézünk vagy nézünk vissza Napóleonra a rendszerváltás ellentmondásaival, paradoxonaival, dilemmáival megterhelt fővel, mint egykoron Kazinczy, Berzsenyi és kortársai, akkor Napóleon a francia és az európai rendszerváltás 1789-től 1815-ig tartó időszakának legnagyobb hatású és legambivalensebb ágenseként lesz érdekes a számunkra.

A Napóleon pozitív figurának látó Kazinczy is megengedi, hogy hogy ő flagellum Dei, Isten ostora is volt, mint az Európa számára átkos emlékü Attila. És az őt átkozó Berzsenyi sem tagadja, hogy Napóleon seregei dicsők voltak, és a szabadság zászlóját hordozták.

Thierry Lentz, a Napóleon Alapítvány igazgatója kimutatta, hogy Napóleonról és tevékenységéről a halála óta eltelt két évszázadban naponta

átlagosan két-három kötet jelent meg. Összesen több százezer. Ezzel az információval köszönti az olvasót a Napóle-onról szóló többszázszázalagahányadik könyv szerzője (Hahner Péter: *Napóleon*, Osiris, Budapest, 2024, 208 o.).

Mi a létjogosultsága egy ilyen többszázszázalagahányadik, még magyarul is nagyon sokadik, amúgy vékony kötetnek a részletes életrajzok tömege mellett, a szerző által a kötet végén ajánlott vaskos könyvek, egy ezer és egy kétezer oldalas „mindenre kiterjedő, modern” Napóleon-lexikon árnyékában? Egy olyan kötetnek, amely a szakirodalomra támaszkodik. Levéltári kutatások nem állnak mögötte, nem szerepelnek benne eddig ismeretlen adatok, tények, felfedezések.

És a jelen Magyarországon élő olvasók mégis haszonnal és izgalommal olvashatják ezt a könyvet. Akkor is, ha elég jól ismerik a napóleoni korszak történetét. Egyszerűen azért, mert itt és most élnek. A liberálisnak ismert történész szerző is itt és most él. Ebben a mi – a francia forradalom után éppen kétszáz évvel kezdődött – rendszerváltásunkban élte le alkotó pályájának majdnem egészét.

Szinte egyáltalán nem beszél ki a korból, amelyről ír, de a jelen határozza meg azt, ahogy Napóleon életére rátekint.

Minden történész, mindenki, aki történelemlről ír vagy olvas, így tesz, ha köze van a jelenéhez, ha nem közömbös számára, ami körülötte történik.

A történelemtudomány le tud zárni tényekre vonatkozó kérdéseket, de soha nem tudja lezárni semmilyen történelmi kor, személy, esemény értékelését, jellemzését, szemléletét. Nem tud véglegeset mondani sem-

miről, ami lényeges. Mert a nézőpont mindig változik, időben is térben is. Az idő múlik, változik a távolság, amelyből egy korábbi korra, bármely korra rátekintünk. Egy adott pillanatban is sokféle szem, sokféle társadalmi helyzetből, sokféle világnézettel tekint rá a múltra.

Hahner Péter akkor írta meg ezt a könyvét – a sokadikat, amely a francia forradalomról és környékéről szól –, amikor a szabadságszerető liberális polgár számára az a fő kérdés Európában, hogy fennmarad-e a mérsékelt, demokratikus pártok által kormányzott liberális polgári demokrácia, és fennmarad-e, illetve helyreáll-e a béke.

Napóleont Hahner által sokat idézett életrajzírója, Patrice Gueniffey úgy jellemzi, mint annak az önmegvalósító, modern egyéniségnek a jelképét, aki nem fogadja el, hogy a sorsa, a társadalmi predestinációja, a ráható kényszerek erősebbek legyenek az akaratánál. Ebből következik a voluntarizmusa, amely döntő pillanatokban a realitásérzéke fölé kerekedett.

Napóleon Bonaparte idegenből jött, „másodlagos” francia volt. A családja a genovai gyökereire, az itáliai kultúrájára volt büszke. Így tartoztak Korzika hivatalnoki, egyházi előkelőségei közé.

A családhoz ragaszkodás, a család anyagi és társadalmi helyzetének erősítése minden más érdeket felülírt. Napóleon is így tette családtagjait a hatalma alatt álló államok, területek uralkodóivá.

A család Korzikában szigorúan hierarchikus felépítésű volt, amelyben a család feje abszolút hatalommal rendelkezett. Az érdekérvényesítésnek,

az ellentétek kezelésének elsődleges eszköze az erőszak volt. Korzika szigetén a 17. század végén, a 18. század elején a lakosság közel tíz százaléka évente a bosszúhadjáratok, a vendetták áldozatául esett. Még Napóleon születése előtt pár évtizeddel is tizenhétszer annyi embert állítottak ott bíróság elé gyilkosság vádjával, mint a Párizst magában foglaló Szajna megyében.

A 19. században Korzikán több évtizedes polgárháború dúlt. A lázadókat a felvilágosodás képviselőinek értelmezték Európában, holott ők inkább védelmezték, mint támadták a régi társadalmi rendet. Ez a félreértés határozta meg annak a Rousseau-nak a Korzika-képét is, akinek a fiatal Napóleon oly lelkes híve volt.

A francia hadsereg éppen Napóleon születésének évében gyűrte le a Korzika autonómiájáért harcoló felkelőket, és ekkortól kezelték Korzikát francia rendi tartományként. Napóleon szülei Napóleonnal a családjában méhében a hegyekbe menekültek, de a család gyorsan kiegyezett a franciákkal.

Napóleon apja korábban az autonóm Korzika vezetőjének, Pasquale Paolinak a környezetében szolgált, Paoli elűzése után pedig a franciáktól kapott egyre magasabb hivatalokat. Elismerték – kétes – nemességét, és az apa képviselte a korzikai rendeket Versailles-ban akkor, amikor második, Napóleon névre keresztelt fiúgyermeké nyolcéves volt. Vadóc gyerek, aki sok verést kapott.

A család élvezte a francia kormányzó támogatását. Az anyja talán szeretője is volt a kormányzónak.

Napóleont kilencéves korában beírták egy francia kollégiumba, hogy megtanuljon franciául.

A katonai kollégiumban Napóleon volt a megvetett, kigúnyolt idegen, a sale étranger, akit alsóbbrendű lénynek tekintettek.

Kollégiumi évei alatt rengeteget olvasott, széles körű műveltségre tett szert. Katonai szolgálata első éveiben különböző állomáshelyein magányosan, elszigetelten, szegényen élt. Kevés pénze jelentős részét könyvekre költötte. Olvasta a felvilágosodás alapműveit. Szépirodalmi műveket írt Rousseau hatása alatt. Vallási dogmákban nem hitt, de hitt az egyházban, mint a társadalmi stabilitás biztosítékában. Az egyházzal ellentétben a keresztények Istene annyira nem volt fontos a számára, hogy egyiptomi kalandozásai során még fel is vetette az ulémák előtt, hogy katonáival együtt áttérne az iszlám hitre. Hiszen az is egy jó, stabilizáló hatású egyház...

Közben depresszióval, öngyilkossági készlettel küzdött.

Még akkor sem franciának, hanem korzikainak vallotta magát, amikor már újra kellett tanulnia az anyanyelvét, amikor hazalátogatott. Gueniffey szavaival: „nem szerette a franciát, akivé vált, s megpróbált korzikaivá válni, aki már nem volt”.

Ennek az ambivalenciának felelt meg a rajongása a példaképének tekintett Paoli, a karizmatikus korzikai vezető iránt, aki a függetlenségi küzdelmeket vezette a száműzetése előtt, és az immár Franciaországhoz tartozó sziget főtanácsának elnöke lett a franciák egyetértésével, amikor hazaengedték a száműzetésből. Paoli, a példakép vezetői helyzete is ambivalens volt tehát. Egyszerre volt a franciákkal való kiegyezés képviselője és a francia hatalom el-
lensúlya.

Napóleon szembe is került Paolival, amikor 1792-ben a korzikai önkéntesek tisztjeként szállt szembe a francia sorkatonasággal, és megpróbálta fellázítani a sorkatonákat. A párizsi felelősségre vonást azonban megúsza, mert a háborús helyzetben senki nem foglalkozott az ő korzikai renitenskedésével. Még elő is léptették.

Egy évvel később már az árulónak nyilvánított, a franciákkal ismét szembe került Paolival és korzikai felkelőivel állt szemben a franciák oldalán, és a korzikai felkelők fosztották ki a Buonaparte-házat. Előlük menekült Napóleon titkos ösvényeken.

Az egész család elmenekült Korzika szigetéről. Ekkor mondott le Napóleon arról, hogy Korzikán, korzikaiként legyen valaki – vezető valaki, a következő Paoli.

Már 1791 óta egy jakobinus klub tagja volt, és együtt radikalizálódott a forradalommal. De miközben radikalizálódott és a jakobinusokkal tartott, undorodott a népmozgalmaktól, a „csőcseléktől”, és azt a nézetet képviselte, hogy radikális eszközökkel kell megfékezni őket.

Ez a halmozottan ambivalens helyzetű család és százados szállt partra Toulonban 1793 nyarán. Napóleon elkötelezetten támogatta a Hegypárt diktatúráját, amely a rendet, az erőt, a nemzeti egységet képviselte a szemében. Annak a nemzetnek az

egységét, amelynek csak ekkor, Korzikáról kiszorulva érezte a tagjának magát. Ettől kezdve „nem is tudott nagyobb sértést elképzelni annál, mint hogy korzikainak nevezzék”. Az identitásváltás kompenzációja – a nemzeti egység égisze alatt.

A britek által támogatott toulini lázadás leverésében mutatkozott meg először Napóleon hadászati zsenialitása. Rögvest dandártábornokká nevezik ki, és ő lesz az itáliai hadsereg tüzérségének a parancsnoka.

Kinevezése után öt hónappal azonban bekövetkezik a thermidori fordulat. Megbukik Robespierre, a jakobinus diktatúrának vége. Napóleon, aki Augustin Robespierre – Maximilien öcsé – támogatását élvezte, gyanússá válik, pár napra le is tartóztatják. Eltávolították az itáliai hadseregből,

áthelyezték a gyalogsághoz, ami hatalmas státuszvesztést jelentett. „Immár másodszor tapasztalta, hogy ha szívvel és lélekkel kiáll egy ügy (korábban Korzika, majd a forradalmi kormányzat) mellett, csalódás és kudarc vár rá. Az egykor elkötelezett idealista fokozatosan realista, számító opportunistává vált, s bár hozzátartozóit és barátait továbbra is támogatta, egyre pragmatikusabb, kiábrándultabb és önzőbb viselkedést tanúsított.” Ugyanezt a folyamatot a szerző néhány oldallal elébb, a korzikai kudarc kapcsán pozitív

Hahner Péter: Napóleon, Osiris, Budapest, 2024, 208 oldal.

értékeléssel fogalmazza meg: „A szigeten elszenvedett kudarcai azonban hasznára váltak: kénytelen volt elvetni ifjúkora idealista elképzeléseit, felismerni az érdekek fontosságát, s jóval szkeptikusabb, mérsékeltebb, realista módon közelíteni meg a politikai kérdéseket.”

A pragmatizmus, a realizmus, a mérsékeltség egy értéken szerepel ezekben a mondatokban a szkepticizmussal, a számító opportunizmussal. Mintha az idealizmussal való szakítás mindezt együtt jelentené. Az idealizmus fogalmának közkeletű használata lehetőséget ad erre az összemosásra. Egyszerre jelentheti ugyanis az irrealizmust, a realizmus ellentétét, és jelentheti az ideák, vagyis értékek követését, tehát a – kizárólag – érdekvezérelt cselekvés ellentétét. Az idealizmus fogalma ezzel a kettősséggel eltakarja a realista, mérsékelt, érdekbeszámító értékkövetés alternatíváját.

Nem látjuk-e ezt a keveredést a mi rendszerváltásunk történetében is?

A félreállított Napóleon ismét depressziós, ismét az öngyilkosság gondolatával foglalkozik. Szentimentális regényt ír, és azt tervezi, hogy ismét identitást vált, és az Oszmán Birodalom szolgálatába áll.

Jött egy újabb felkelés, melynek levezetésében Napóleon jelentős szerepet játszott. Őt dicsőítették a törvényhozó testületben, és pillanatok alatt a belföldi hadsereg parancsnoka lett.

Ezúttal egy olyan vezetést szolgált, amely megpróbálta kiépíteni a parlamentarizmus rendszerét, megakadályozni egyrészt a monarchia, másrészt a diktatúra visszatérését. Megtették az első lépéseket a demokrácia elsajátítása felé, de ezek a

lépések kaotikusak voltak, mert nem tűnt el sem a bosszúvágy, sem a félelem, és érvényesült „a forradalmi harcban elsajátított sok rossz szokás”.

Napóleon életmódja hirtelen megváltozott. Volt háza, magas fizetése, hintaja és páholya az Operában. Nemsokára a régi, arisztokratikus Franciaország kifinomult világát megtestesítő szeretője is lett, akit nemsokára feleségül vesz. Kevéssel azután, hogy az Oszmán Birodalomba való dezertálását tervezte, ismét megerősíti magában a franciát, és ettől kezdve írja franciásan a nevét.

A belföldi hadsereg parancsnokaként olykor a törvényeket áthágva szorította félre az új rendszer ellenzékét. Korábbi jakobinus eszméinek követőit.

1796 márciusában kinevezték az itáliai hadsereg parancsnokává. A kifejletlen intézményrendszer, a hiányzó politikai szokásrend, a folyamatos háborús állapot eredményeként a diadalmas hadvezér kvázi győztes uralkodóként cselekedhetett. A párizsi direktórium nem tudta rákényszeríteni Napóleonra a döntéseit, ha azok ellenkeztek a hadvezér elképzeléseivel. A direktórium kénytelen volt elismerni, hogy a tábornoka átalakította az ország külpolitikáját.

Napóleon „hat hónap alatt teljhatalomra tett szert Itáliában... több millió ember sorsa felett rendelkezett, meggazdagodott, és államokat alapított.” Műtárgyak tömegét vitette Párizsba. Masszív klientúrát épített ki. Elvetette a forradalom egyik alapeszméjét, a népek önrendelkezésének jogát. Ezt bármikor figyelmen kívül hagyta, ha érdekei úgy kívánták.

Elsők között ismerte fel a politikai propaganda jelentőségét. Az általa alapított lapok személyi kultuszt építettek köré. Két év alatt 37 metszet készült róla Itáliában. Nem ragaszkodott hozzá, hogy az imázsát erősítő híradásoknak, képeknek legyenek közük a valósághoz.

Az egyik leghíresebb hőstettének sincs. Nem rohant fel az ellenség által tűz alá vett hídra az arcolai csatában, hogy megfordítsa a csata kimenetelét, hanem visszavonulás közben lezuhant a hídról, és a katonái mentették ki a mocsárból.

A direktórium társadalmi bázisa szűk volt. Hol a jogállam baloldali ellenségeire kellett támaszkodnia a jobboldaliakkal szemben, hol fordítva. Így erősítették azokat a pártokat, amelyeket a jogállam védelmében gyengíteni kellett volna.

A nép 1797 áprilisában leszavazta a forradalmat. A voksok túlnyomó többségét a mérsékelt királyságot kapta, amely a hagyományos államformát szerette volna összeegyeztetni a forradalom vívmányaival, de nem mindegyikkel. Mindenesetre a Hegypártból hátramaradt embereknek nem lett volna helyük abban a világban, miként a direktórium tagjainak sem, és persze az arisztokráciától távol álló Napóleon karrierlehetőségei is beszűkültek volna.

Így aztán Napóleon a választókkal szemben a direktórium puccsistái mellé állt. A fruktidori államcsíny után a megyék felében megsemmisítették az eredményeket, a megválasztott képviselők többségének mandátumát érvénytelenítették. „A köztársaság visszatért a forradalmi módszerekhez, a rendkívüli állapothoz, a fegyveres erőszakhoz, a meg-

torlásokhoz és a különböző társadalmi csoportok kollektív üldözéséhez.”

A Napóleon által megkötött békét az nép ujjongva fogadta. Immáron nemcsak a nagy hadvezér, hanem a nagy béketeremtő, a nagy diplomata, a nagy államférfi is ő volt.

Egy olyan béke árán, amely nem hozhatott tartós megnyugvást, amely elhintette a következő háború magvait, mint valamennyi Napóleon által megkötött béke.

Miután a fruktidori államcsíny nem javított a helyzeten, újabb puccs vált aktuálissá. Ez már Napóleon puccsa volt.

A kudarcos és szörnyű kegyetlenségekkel terhelt közel-keleti kalandozásait a serege hátrahagyásával zárta le Napóleon a maga részéről. Párizsba visszatérve pedig egy hónap alatt a teljhatalom birtokába jutott. Azért is juthatott, mert a francia népnek fogalma sem volt arról, hogy közel-keleti tervei mennyire nem jöttek be. A Napóleon által kibontakoztatott politikai propaganda mögött elbújt a távoli valóság. A hazatérő Napóleont megmentőként várták.

Az 1799-re kieleződött problémák Hahner és az általa idézett történészek szerint arra vezethetők vissza, hogy a hatalmon lévő politikusok nem voltak hajlandók elfogadni a választások számukra kedvezőtlen eredményeit. Ezt az ellenforradalom elhárításának magasabb szükségességével igazolták. 1799-re az 1789 óta követett forradalmi gyakorlat immár végképp elfogadhatatlanná vált a társadalom többsége számára. „A rendszer működtetői maguk is belátták, hogy a népszuverenitás forradalmi alapelve nem egyeztethető össze a forradalom politikai osztálya által irányított mérsékelt köztársasággal.”

Egyre többen vélték úgy, hogy erősebb végrehajtó hatalomra van szükség. Csak így lehet megőrizni a forradalom vívmányait a társadalmi támogatás hiányában is.

Napóleon brumaire-i államcsínyének paradoxona az volt, hogy ezzel az erőszakos, gyermektegy ürügyekre támaszkodó hatalomátvétellel néhány évre olyan rendszer jött létre, amely elnyerte a társadalom többségének támogatását.

Napóleon immár az ország uraként, karizmatikus vezetőként pragmatikus, mérsékelt, ideológiamentes – és persze demokráciamentes – kormányzással stabilizálta az országot, kiszámítható viszonyokat teremtett. Mondhatnánk, Franciaország Kádára volt, csak sokkal rövidebb ideig.

Napóleon öt éven át első konzulként, kvázi felvilágosult abszolutistaként kormányozta az országot.

Megnyugtatta a társadalmat. Szabadon engedett politikai foglyokat. Eltekintett ítéletek végrehajtásától. Szabadon bocsátott papokat. Amnesztiát adott emigránsoknak. A nemzeti egység jegyében a régi rend emberei és a forradalom radikálisai előtt is politikai lehetőségeket nyitott, ha elfogadták mérsékelt irányvonalát. „Széles utat nyitottam meg, aki egyenesen megy rajta, meg lesz védelmezve, aki jobbra vagy balra kitér, meg lesz büntetve.” Kádár János szájába illő mondat.

Az 1799-es alkotmánnyal lezárták a forradalmat. Az alkotmány átadásakor elhangzott kiáltvány hangsúlyozta, hogy a forradalom elnyerte végső formáját, és ezzel „a forradalomnak vége”.

A választásoknak és a törvényhozó testületeknek a szerepe eljelen-téktelenedett. A sok államcsínyt meg-

ért nép Napóleon államcsínyétől nem volt sem feldúlt, sem lelkes. A csendes többség kivárt.

A párizsi újságok túlnyomó többségét betiltották, a színházak műsorát a rendőrminiszter ellenőrizte. Napóleon kijelentette, hogy sokkal gyorsabb és könnyebb lesz orvosolni a problémát, „ha a kormány kevesebb akadékoskodóval és vitatkozóval kerül szembe”.

1802-re sikerült tíz év óta először békét teremteni Franciaország számára, megőrizve jelentős pozícióit Európában. A Napóleonban „a világ magasztos kibékítőjét” ünneplő nép nem sejtette, hogy az a béke nem lesz tartós.

Napóleon államférfíui alapállását ez az idézet jellemzi: „Lezártuk a forradalom regényét... Itt az ideje, hogy belekezdjünk a történetébe, az elvek alkalmazása terén csak a reálisat és lehetségest szem előtt tartva, nem foglalkozva spekulatív, hipotetikus dolgokkal. Ma más utat követni filozofálás lenne, és nem kormányzás.”

Hahner szerint „az ideológusok apró seregét kivéve senki vagy majdnem senki sem hitt már a választás előnyeiben vagy a tanácskozás értelmeiben”. A potenciális választók többsége nem volt a választások híve.

Végre sikerült az államot racionalizálni.

A királypárti felkelőket amnesztiával, a hagyományos vallásgyakorlat helyreállításának ígéretével és persze katonai erővel semlegesítette. Az ellene megkísérelt merényletek alkalmat adtak Napóleonnak arra, hogy a királypárti és a jakobinus felforgatókkal is leszámoljon, és ezzel tovább növelje népszerűségét.

Rendezte az egyházak ügyét. Kielyezett a pápával. Újra szóltak a

harangok, helyreállították a feszületeket. A katolikus egyház az államnak tett hűségeskü és a birtokai visszaszerzéséről való lemondás fejében állami fizetést kapott papjai és munkatársai részére. A püspököket az állam feje nevezte ki.

„A konzulátus közigazgatási formjai csaknem kétszáz évre meghatározták Franciaország kormányzati rendszerét.”

Az igazságszolgáltatást racionalizálták és egységesítették. 1804-ben megszületett az a polgári törvénykönyv, amely a nem demokratikus, de liberális polgári társadalom egységes jogrendszerét biztosította. Megszilárdította a feudális kiváltságok eltörlését, a polgárok jogi egyenlőségét, biztosította az állam világi jellegét, a gazdasági tevékenység szabadságát. Ezt hívták 1807-től Code Napóleonnak. Napoleon valóban kivette a részét a törvénykönyv kidolgozásában. Az ezzel foglalkozó bizottság üléseinek több mint a felén ő elnökölt.

Az adószedést hatékonyrá tették, és helyreállították a költségvetési egyensúlyt.

Hahner egy helyen maga is rámutat távoli történelmi korok közötti párhuzamra: „Bonapartének egy rövid időre ugyanúgy sikerült megszilárdítania a köztársaságot, mint a 20. század közepén Charles de Gaulle-nak az 1958-as alkotmánynyal.”

Csak hát de Gaulle-t megállította 1968 és az elbukott referendum.

Napóleont nem állította meg semmi. A franciák nagy többsége úgy érezte, megtalálta azt az embert, aki biztosítja a rendet, a szabadság biztonságos mértékét, aki pártok felett áll, megtestesíti a nemzeti egységet

és biztosítja hazájuk nagyhatalmi státuszát, dominanciáját a kontinensen.

Igen népszerű volt az a gondolat, hogy ennek az állapotnak a tartósságát Napoleon uralmának tartóssága garantálja. Hatalmas többséggel megszavazta a nép, hogy Napoleon életfogytiglani első konzul, gyakorlatilag teljhatalmú vezető legyen.

Vagyis uralkodó.

Hiába bizonyult törekenynek a Napoleon által kötött béke, a háború kiújulása tovább erősítette az egy személyi vezetés szükségességének érzetét, és 1804-ben már többségi igény volt rá, hogy az amúgy is teljhatalmat gyakorló első konzul olyan uralkodói címmel rendelkezzen, amely – vélték – végleg megsemmisíti a Bourbonok visszatérésének lehetőségét.

Napoleon császári trónra emelését is hatalmas többséggel szavazta meg a nép. „A császárság kikiáltása csak egy újabb közjóléti intézkedésnek tűnt a háborúra való felkészülés közepette, a stabilizáció és a forradalom vívmányainak védelmében.” Franciaországban a nagy többség egyáltalán nem úgy látta a császárságot, mint a Habsburg Birodalomban élő, ellenzéki Ludwig van Beethoven, aki letépte III. szimfóniájának címlapjáról a Napóleonnak szóló ajánlást.

A császárság nem a köztársaság tagadásának, hanem megerősítésének intézménye volt a kortársak szemében. A Napoleon által letett alkotmányos esküben az állt, hogy „megvédem a köztársaság területi integritását”.

1807-re a császár eljutott hatalma csúcspontjára. Ellenségei csaknem elfogytak. Addigra végképp el is

vesztette a mértéktartását. Letért a pragmatizmus, a realizmus útjáról, amelyről amúgy már egy ideje letérőben volt. A tartós európai béke megteremtésének elkötelezett külügyminisztere, Charles-Maurice Talleyrand lemond, mert Napóleon végképp letért az útról, amelyen a külügyminisztere minden erejével meg akarta tartani.

A Nagy-Britannia ellen elrendelt kontinentális blokáddal Napóleon állandósította a háborút. Folyamatos provokációs kényszerben élt. Felhagyott a forradalom örökségének és a köztársaság hagyományainak ápolásával. „Önálló minisztereitől sorra megvált, helyükre önállótlan ügyintézőket állított.” Folyamatosan csonkította a sajtószabadságot, a szólás- szabadságot.

Összeesküvés-elméletekben merült el. Abban a kényszerben élt, hogy ő soha nem léphet vissza, nem ismerhet el semmilyen tévedést, nem hagyhatja, hogy az erejébe, akarata érvényesítésének képességébe vetett hit jottányit is gyengüljön.

Fokozatosan szembekerült a kor-szak nagy szellemi áramlataival, a liberalizmussal és – Európa urának szerepében – a nacionalizmussal is.

Az ellene összerakott számos koalíció sohasem volt teljes. Sohasem fogott össze ellene a négy másik jelentős európai hatalom, Nagy-Britannia, Ausztria, Poroszország és Oroszország.

Az 1812-es oroszországi hadjárata után ezt is sikerült elérnie. Megvív-ták ellene 1813-ban a „népek csatáját” Lipcsében, és Elba szigetéről

való visszatérése után Waterloonál véget ért a történet.

Végül is a visszatérő Bourbon uralkodása alatt konszolidálódhatott a forradalom és a köztársaság eredményeiből az, amit a kor, a realitások engedtek. XVIII. Lajos kellett hozzá, hogy Franciaország tovább haladhasson a liberális polgári társadalom útján.

Napóleon személyében egy önérdék által vezérelt, értékközömbös, az antidemokratikus közérzületet pragmatikusan kihasználó rendszerváltót ismertünk meg, aki a hatalomkiterjesztés függőségében élve az általa konszolidált rendszer legfőbb veszélyforrása lett.

A liberális demokrata szerző a könyvét a maga értékdeklarációjával zárja le: „Vagyis ha értéknek tekintjük a személyes szabadságot, az emberi jogokat, a békét, a vallásszabadságot és a szabad gondolatot, akkor nem feledkezhetünk meg arról, hogy Napóleon, aki az egyént alávetette a megnövelt államhatalomnak, aki képtelen volt tartós békét kötni, aki fogságban tartotta a pápát, és aki rendőrminiszterével beszélte meg a kultúra problémáit – a másik oldalon állt.”

A különböző korok között fölrémlő párhuzamok érvénye mindig részleges. De az érvénytelensége is.

Az a kérdés, hogy a vezérré emelkedő pragmatikus rendszerváltók útja a rendszerpusztításig személyi esetlegesség, vagy van benne valami törvényszerűség.